

Už staří Číňané

*Pokud by se svět dal zahrát jednou stupnicí,
byla by to pentatonika.
David Reck*

V Asii se zvukové předměty používají odedávna. Například jen čínští císařové (první z nich vládli už 2000 let př. Kr.) měli právo vlastnit ty nejkrásnější „zvučící“ kameny - velké kameny, např. z jadeitu, které při úderu vyluzovaly krásné znělé zvuky. Z vykopávek víme, že bronz se v Číně používal už 1 600 let př. Kr. a nejnovější archeologické vykopávky dokazují, že šamanské bubny se používaly už 6000 let př. Kr. V Číně uměli již 600 let př. Kr. vyrobit velmi dokonalé bronzové výrobky a také dokonale vyladěné zvony. Je jasné, že žádná kultura nedokáže ze dne na den vyrobit dokonale vyladěný mnohatunový zvon, který po úderu zní ve dvou rozdílných tónech. Vývoj musel být tedy dostatečně dlouhý.

Již 1 500 let př. Kr. měla Čína ucelený vědecky rozpracovaný systém stupnice o dvanácti stupních, založený na kvintové souslednosti a je doložena existence více jak sedmdesáti hudebních nástrojů. Pověst vypráví, že akustickým základem čínské hudby byly bambusové rourky, vyrobené čínským učencem Ling Lunem. Pečlivými matematickými výpočty, vycházejícími ze zákonů akustiky našli Číňané dvanáctistupňovou chromatickou tónovou řadu. Pomocí dvanácti rourek, původně bambusových, později měděných nebo kamenných (ale ve vykopávkách z období dynastie Chan byly nalezeny i rourky z bílého nefritu a jsou známy také systémy dvanácti přesně naladěných zvonků) dokázali Číňané vytvořit teoretický základ veškeré své hudby, založený na pentatonice. Číňané znali matematické vztahy mezi tóny dávno před Pythagorem. Věděli, že poměr délky struny nebo vzduchového sloupce 1:2 tvoří oktávu, že poměr 2:3 tvoří čistou kvintu. Podle čínské teorie každý tón vyvolává tón, t.j. čistou kvintu a každá kvinta vytváří zase další kvintu atd. Na tomto principu je založen systém dvanácti rourek. Každá další musí být předcházející v poměru 2:3. Tyto poměry se však střídají, aby nevznikl příliš velký rozsah.

Hudební umění bylo v Číně úzce spojeno s filosofií a náboženskými představami. I podle Číňanů je hudba darem nebes, své principy bere z harmonie vesmíru a na člověka má neobyčejně silný vliv. Odtud pramení i složitá symbolika, spojující každý hudební tón s určitými představami. Každý z dvanácti stupňů tónové řady symbolizuje jeden z dvanácti měsíců, jednu z dvanácti hodin dne. Stupně tónové řady vyjadřují postavení Slunce a Měsíce na nebi, různé živočichy a ptáky. Každému tónu odpovídá určitá barva, která má opět důležitý symbolický a léčebný význam. Šest lichých tónů představuje aktivní mužský prvek jang, šest sudých tónů představuje pasivní ženský prvek jin.

Tato hudební soustava vznikla v dávné minulosti a byla pak celými generacemi čínských hudebníků, akustiků a filosofů zdokonalována a zpřesňována. Výpočty stupnice se zabývali astrologové i čínští císaři, hudebníci i kněží. Otázkám stanovení přesného ladění byl každoročně přikládán státní význam a reformy v této oblasti byly prováděny císařskými dekrety. Například v letech 141 až 87 př. Kr. fungoval při Ministerstvu měř a vah Císařský úřad hudby, který měl na starost dodržovat kontrolovat správné provádění rituálů a především hudby. Archivoval všechny melodie a kontroloval správné ladění. Tehdejší úředníci a hudebníci a posluchači by to vše určitě nedělali, kdyby jim to nepřinášelo něco velmi podstatného.

Je náhoda, že Čuang C', žák ještě slavnějšího zakladatele taoismu Lao C' napsal téměř ve stejné době něco téměř totožného jako Pythagoras: „Možná jsi slyšel lidskou hudbu, ale neslyšel jsi ještě hudbu Země. Možná jsi slyšel hudbu země, ale neslyšel jsi ještě hudbu nebes...“

Taoisté chápali hudbu jako součást vesmírné harmonie. Hudba a zpěv byly neoddělitelnou součástí taoistických obřadů. Smyslem hudby bylo navodit pocit klidu a míru.

Čínská hudba samozřejmě velmi úzce souvisí s hovorovou řečí. Intonace, melodie řeči a jednotlivých slov je nejdůležitější složkou mluvené čínštiny. Číňané pomocí intonace rozlišují slova se stejným složením hlásek. Právě intonace, se kterou se vyslovuje ta či ona slabika, rozmnožuje prostředky čínštiny a její schopnosti vyjadřovat veškerou mnohotvárnost pojmů. Číňané mají tedy téměř vrozenou intonační bystrost a schopnost přesně zachycovat tónové odstíny pro ucho běžného Evropana nepostižitelné.

O provázanosti všeho a důležitosti hudby pro každodenní život svědčí i to, že podle tradiční čínské medicíny je třeba nemoci léčit jídlem pěti chutí, pěti obilovinami a pěti druhy léků, a že příznivý stav nemoci se dá zjistit zkoumáním pěti orgánů, pěti zvuků a pěti barev. Když k tomu přidáme učení o pěti základních prvcích (ohně, země, kov, voda, dřevo) a uvědomíme si, že v pentatonice všechny tóny ladí, pak asi začneme uvažovat o správnosti našeho evropského tam komplikovaného ladění.

Čínská hudební teorie nezná pojem dur a moll. Používá akordy, ale většinou jen ze tří tónů a dává přednost melodii a rytmu. Čínský orchestr obsahuje velké množství různých bicích nástrojů. V tomto smyslu rytmus čínské hudby souvisí s rytmy klasické čínské poezie. Čínský verš bývá čtyřstopý, pětistopý, sedmistopý atd. A právě tak nelze oddělovat hudbu od tance.

Čínské hudební nástroje se třídí podle materiálu, z něhož jsou vyrobeny. Z kamene, kovu, hedvábí, kůže, dřeva, tykve a hlíny.

Kniha písní, základní dílo z oboru filosofie hudby, nejméně z 2. stol. př. Kr. píše o tom, jak hudba působí na celý vesmír, na nebesa i na zemi. Hudba prý obsahuje dvě základní síly celého vesmíru. Jang, nebeskou sílu světla a aktivního mužského prvku a jin, sílu Země, tmy a pasivního ženského prvku. V čínské hudbě jsou tedy obsaženy prvky symbolizující prvky hmoty, střídání ročních období, směr osmi větrů (což odpovídá osmi základním třídám hudebních nástrojů) a odstíny pěti barev (což odpovídá pěti základním stupňům stupnice). Hudba působí mocně na lidskou duši a je nadána kouzelnou magickou silou. Vyjadřuje harmonii přírody a mravních základů lidské společnosti. Konfucius prohlásil: „Chceš-li poznat politickou situaci státu, poslechni si, jaké písně se tam zpívají.“ Věřil, že hudba by měla být použita na pozitivní ovlivnění lidí a že její základní funkcí je uctívat bohy a řád vesmíru.

Podle Číňanů hudba velmi silně působí na lidskou duši a harmonizuje city a rozum. Může nabádat lidi k dobru, ale protože je jazykem citů a city závisí na příčinách, které leží mimo nás, může také rozvracet mravy a odvádět lidi od vysokých idejí. Základem čínské lidové hudby je příběh – každá melodie, každá píseň by měla vyprávět příběh.

Další klasik čínské historie Lao C´ spojil všeprostopující energii čchi s hudbu a zákony rezonance, výšky a barvy tónu. Číňané nečinili rozdíl mezi energií a hmotou. Dokonce i své armády poměřovali množstvím čchi, která se dá měřit tak, že šaman hraje určité noty, aby zjistil sílu protitlaku.

Taoismus a láska Číňanů k přírodě se projevila nejen tím, že se na hudební nástroje hrálo venku, ale také náměty a melodiemi, které vyjadřovaly přírodní jevy a situace.

Zvláštní kapitolou hudební kultury Číny jsou i buddhistické rituály, recitace súter atd. přímo spojené s duchovností a cestou k ní.

Historik a hudební vědec S´-Ma Čien (žil ve 2. stol. př. Kr.) vypráví ve svých *Historických zápiscích* o císaři, který rozkázal snížit počet strun na loutně *čchinu*, neboť, když slyšel hrát na tento nástroj, prožíval příliš hluboké city...“ „Slova mohou klamat, lidé se mohou přetvařovat, jen hudba není schopna lži,“ píše S´-Ma Čien. Ve své *Ódě na hudbu veliké jednoty* napsal básník Wang (10. stol.), že zákony vesmíru a zákony hudební harmonie tvoří jednotu. Poznání všech tajů tónů vede k poznání zákonů bytí.

Zároveň s dvorskou praxí stále větších souborů se stále větším počtem nástrojů celou historii provází i jakási i esoterní znalost využití zvuku v téměř šamanské tradici některých verzí taoismu. Na venkově a v horských kláštorech se dodnes používají šamanské bubny, lidoví léčitelé používají určité tóny a rytmy k léčení konkrétních zdravotních potíží. V obchodech si můžete koupit nahrávky určené pro nemoci jater, žaludku, plic atd.

O hloubce a pro nás nepochopitelné citlivosti k tónům a zákonům hudby svědčí i historka, jak se jeden hráč se chlubil svému učiteli. „Mistře, už vím, co je to tao. Když zahraji v zimě, roztaje led a když zahraji v létě, ochladím celou místnost.“ Mistr ale řekl: „To není to pravé tao.“ Pak vzal loutnu, udeřil do strun a jiná loutna se rozezněla. Potom povolil jednu strunu, zahrál na ni, a všech dvacet pět strun loutny se rozeznělo, zatímco původní tón udeřené struny zmizel...

Skutečnou hudební i archeologickou událostí nejen roku 1978 byl nález sestavy šedesáti čtyř zvonů v celkové váze dvě a půl tuny z doby před dvaceti čtyřmi stoletími. Zkusme to naplno pochopit: v době Buddhy a Lao C' už existovali hudebníci, teoretici, slévači a řemeslníci, schopní vyrobit naprosto přesně vyladěný soubor zvonů v rozsahu pěti oktáv.

V Metropolitním muzeu v New Yorku visí obraz malíře Gu Mengyoua ze 17.století, nazvaný „Óda na posvátný zpěv“, doprovobený tušovou kaligrafií jeho současníka, básníka Fenga, která říká: „*Posvátný zpěv již ztratil svou rezonanci. Jen já mohu dokončit Guovu báseň. Tomu člověku, kterého namaloval, jak stojí pod vysokou skálou, se dostalo hlubokého duchovního pochopení.*“ Komentář dále hovoří o podivném, velmi vysokém a oduševnělém zpěvu některých mistrů, který je již zapomenut. Je to náhoda, nebo i staří Číňané znali a jejich potomci zapomněli alikvótní zpěv?